

Jukka Rislakki, *The Case for Latvia: Disinformation Campaigns Against a Small Nation: Fourteen Hard Questions and Straight Answers about a Baltic Country*, On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom and Moral Imagination in the Baltics, 15 (Amsterdam – New York: Rodopi, 2008), 295 lk. ISBN 9789042024243.

Jukka Rislakki raamat *Läti juhtum: desinformatsioonikampaaniad väike-riigi vastu* ei ole ajalooraamat klassikalises mõttes. Ajaloole on selle mahust pühendatud vaid umbes pool. Erialase ajakirja mõõdupuu järgi võib sedagi pidada pealiskaudseks, st raamatu lugejaskonnana ei ole silmas peetud Läti ajaloost eelteadmisi omavaid inimesi, vaid neid, kes on oma mulje riigist ja selle ajaloost kujundanud massimeedia kaudu. Sellise ingliskeelse käsitluse ilmumine on igati teretulnud.

Raamatu pealkirjas peitub viide professor Alan Dershowitzi raamatule *Iisraeli juhtum*¹ ja autor mainib (lk 212), et samast on laenatud ka raamatu kontseptsioon: anda ülevaade levinud väidetest ja esitada vastulaused. Terava kriitika alla sattunud Dershowitzi teosest on Rislakki oma nii sisuliselt kui ka stiililt tunduvalt väljapeetum. Autori suureks eeliseks raamatu kirjutamisel on olnud see, et ta ei ole rahvuselt lätlane ja teda ei pimesta kirjutamisel isamaa-armastus. Kuigi Rislakki (s 1945) saabus Lätti esimest korda 1988. aastal ajalehe *Helsingin Sanomat* korrespondendina ja elab seal praegugi, on ta suutnud säilitada kõrvaltvaataja pilgu.

Lätit ja selle ajalugu tundvale inimesele on raamatu huvitavaim osa arvatavasti suhteliselt pikk sissejuhatus, mis paneb paika teoreetilise raamistikku ning sisaldab mitmeid huvipakkuvaid hinnanguid ja üht-teist autobiograafilist huvi tekkimisest teema vastu. Seda, et Euroopa väike-riikide kohta mujal teadmisi napib ning käibel on stereotüübid, märkas Rislakki Soome kohta välismaal kirjutatut vaadeldes. Lätiga on lugu Soomest märksa halvem ja tihti pärinevad stereotüübid üsna ootamatutest kohtadest. Näiteks on lätlasega pidanud rinda pistma Prantsusmaa kõige kuulsam – kuigi väljamõeldud – kriminaalpolitseinik komissar Maigret (Georges Simenoni raamatus *Pietr-le-Letton*)! Esmapilgul tundub see näide ehk koomilisena, aga tegelikult ei ole seda – kui ilukirjandusest Eestiga paralleeli otsida, on ka James Bond võidelnud Eestist pärit narkoparuniga... Stereotüüpide tekkele aitab oluliselt kaasa tõsiasi, et halbu uudiseid tiražeerib rahvusvaheline meedia headest uudistest märksa innukamalt.

Autor eristab valeinformatsiooni (*misinformation*) ehk lihtsalt tõele mittevastava teabe, desinformatsioonist (*disinformation*), mida ta defineerib kui

¹ Alan Dershowitz, *The Case for Israel*. Hoboken (New Jersey: John Wiley & Sons, 2003).

segu faktide väänamisest ja valedest, mida levitatakse tahtlikult kodu- ja välismaal kindlatel eesmärkidel (lk 13). Rislakki tunnistab samas, et kohati on piir nende kahe vahel hägune.

Ajakirjanikuna on Rislakki end nii Läti, Venemaa kui ka rahvusvahelise meediaga aastate vältel pidevalt kursis hoidnud ning tema hinnangul algas vaenulik kampaania Läti vastu tõeliselt või õigemini tõsisis ägeduselt uuele tasandile 1998. aasta kevadel, kui Riia kesklinnas toimus kokkupõrge rõhutatud vene sõjaväepensionäride nimel tegutseva grupi ja politsei vahel (lk 13–14).

Raamatu mahukaim osa, küsimused ja vastused, on jaotatud ühe kuni kolme kaupa neljateistkümnesse plokki ning puudutavad nii ajalugu, poliitikat kui ka majandust ja kultuuri. Esineb nii kas-küsimusi kui ka miksküsimusi, mis on väga erineva keerukusega.

Kas-küsimustest mitmed puudutavad mitte-lätlaste õigusi Lätis ning on sisuliselt Venemaa meedias korratud väited küsimuse vormis: Kas vähe-musi, eriti venelasi, diskrimineeritakse Lätis? Kas neil on väga raske saada kodakondsust? Kas neil on poliitilised õigused? Kas venelastel on keelatud kasutada oma keelt Läti ühiskonnas ja koolides? Loomulikult läheb autor kaugemale lihtsalt jah-ei vastusest, esitades oma argumentatsiooni, avades küsimuste kajastust meedias ja seda, kui palju taolistest väidetest on jõudnud lääne juhtivatesse väljaannetesse. Rislakki argumentatsioon on ladus ja eriti 21. sajandil toimunud sündmuste osas selgitab mõndagi. Näiteks oli 2004. aastal ka Eesti meedias juttu massimeeleavaldustest Lätis seoses haridusreformiga ehk täpsemalt lätikeelse õppe osakaalu suurendamisega Läti koolides. Terviklikuma ja teatud ajalast distantse omava ülevaate saamine toonastest probleemist ja selle lahendamiseks on läti keele mitteoskajal siiani olnud keeruline kui mitte võimatu. Jukka Rislakki täidab selle lünga esialgu – loomulikult tulevikus, kui ajaline distantse pikem ja allikaid rohkem, jääb ruumi ka uutele uurijatele.

Miks-küsimustest on samuti suur osa aktuaalsed Eesti kontekstis, nt miks võitlesid kümned tuhanded Läti vabatahtlikud SS-vägedes ja miks lubatakse SS-veteranidel Riia tänavatel marssida, selle asemel, et nad kohtu alla anda? Eesti puhul oli vabatahtlikke vähem ja praegu nad ei marsi, kuid mis puutub Saksa poolel sõdinute motivatsiooni, siis on see Rislakki poolt äratooduna umbes sama, mis siinses ajalookirjutuses. Seda on varemgi ingliskeelsele lugejale seletatud, kuid veel üks kord ei tee paha. Siinkirjutaja arvates kõige keerulisem küsimus, mille Rislakki iseendale seab, on: miks lätlased vastu ei hakanud, kui Nõukogude armee võttis 1940. aastal üle nende riigi? Küsimuse sõnastusest võib tekkida mulje nagu üritatakse

vältida küsimust 1939. aasta otsuste kohta, kuid see ei ole nii. Vastates läheb autor tagasi 1934. aastasse. Balti riike tervikuna puudutava sama küsimuse kohta on kirjutatud märkimisväärselt palju ja küsimus on kahtlemata üks olulisemaid Balti riikide 20. sajandi ajaloos. Rislakki argumentatsiooni ei ole mõtet ega ruumi siin ümber jutustama hakata, piisab kui mainida, et ta ei arva, nagu olnuksid ohvrid ise süüdi.

Tänasesse ja võib-olla isegi homsesse päeva jõuab välja küsimus, kas Läti liidrid on privatiseerinud riigi vara iseendale ja on süüdi massiivses korruptsioonis, samal ajal kui suurem osa inimestest elab vaesuses? Peatükki alustab autor tsitaadiga endiselt Läti presidendilt Vaira Viķe-Freibergalt 1999. aastast: “Korruptsioon, vastutustundetud, ebaefektiivsus – see kolmepealine koletis takistab meie arengut ja heaolu” (lk 205). Süngevõitu peatükile annavad natuke positiivset jumet politsei ja prokuratuuri edusammud korruptsiooni uurimisel.

Illustratsioone on raamatus, nagu akadeemilisele käsitlusele kohane, suhteliselt vähe. Tavaliselt on tegu poliitiliste karikatuuridega, kuid on ka mõned statistilised tabelid ja fotod meeleavaldustest. Valik on kahtlemata olnud professionaalne ja kõik illustratsioonid aitavad teksti mõistmisele kaasa.

Eesti keeles on nn infosõja alase teoreetilise kirjanduse avaldamise ja kirjutamise alal juba algust tehtud.² Kuidas inforünnakud praktikas käivad, selle kohta esialgu üldkäsitus puudub. Kuna sarnaselt Lätile ilmub ka Eesti ajaloo kohta välismaal päris palju pseudoteaduslikku kirjandust, mis vastab ajaloo uurimises tavaks saanud kriteeriumidele parimal juhul vaid vormiliselt – ei hakka siinkohal sellise kirjanduse autoreid viitega rõõmustama, pealegi tuleks viide väga pikk – on Läti juhtumi tundmaõppimine Rislakki raamatu abil igati õpetlik.

Iseenda võrdlemine naabriga on arvatavasti tavaline ning kindlasti on see tavaline Eesti ja Läti puhul. Eestit toob välismaailmaga suhtlemisel Lätile eeskujuks ka Rislakki (lk 15). Siiski tuleb paraku tunnistada, et ajaloo-temalise propaganda analüüsi ja muule maailmale seletamise alal on lätlased meist ees. 2005. aastal ilmus professor Andrew Ezergailise juhtumiuuring, mis käsitleb holokausti ärakasutamist propagandistlikel eesmärkidel³ ning

² Georgi Potsheptsov, *Strateegilised sõjad: kuidas mõtete võidujooks võidab võidurelvastumise* (Tallinn, 2009); Harri Mägi, Lauri Vitsut, *Infosõda: visioonid ja tegelikkus* (Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastus, 2008).

³ Andrew Ezergailis, *Nazi/Soviet Disinformation about the Holocaust in Nazi-Occupied Latvia. Daugavas Vanagi: Who are They? – Revisited* (Rīga: Latvijas 50 Gadu Okupācijas Muzeja Fonds, 2005).

2008. aastal andis Läti Ülikool välja artiklitekogumiku Läti kujutamisest Venemaa meedias, millest osa käsitleb samuti ajalootemaatikat.⁴

IVO JUURVEE

Katrin Boeckh, *Stalinismus in der Ukraine: Die Rekonstruktion des sowjetischen Systems nach dem Zweiten Weltkrieg*, Veröffentlichungen des Osteuropa-Instituts München, Reihe: Geschichte, Band 71 (Wiesbaden: Verlag Harrassowitz, 2007), 605 lk. ISBN 9783447055383.

Ukraina Teise maailmasõja järgses ajaloos on palju sarnasusi Baltikumiga. Ent leidub ka erinevusi, mis tulenevad Ukraina suurusest, kultuurilistest ja rahvuslikest eripäradest ning Ukraina piirkondade liidendamisest Nõukogude Liiduga erinevatel aegadel. Katrin Boeckhi monograafia, mis põhineb 2004. aastal valminud habilitatsioonitööl, vaatleb nõukogude süsteemi taasjuurutamist Ukrainas 1944. aastast kuni Stalini surmani. Boeckhi uurimistöö põhiküsimuseks on, milliseid meetodeid kasutas Stalini režiim pärast 1944. aastat oma võimu kindlustamisel ja millised tegurid mõjutasid Ukraina taassovetiseerimist.

Monograafia koosneb kahest osast. Esimeses (mahult 135 lk), vaatleb autor Ukrainat enne Saksamaa-Nõukogude Liidu sõja puhkemist ja sõja ajal, Ukraina territoriaalseid muutusi pärast sõda ning sõjakahjude ja -ohvritega seotud küsimusi. Uurimuse teine osa, milles kokku 400 leheküljel käsitletakse Ukrainat pärast sõda, on jagatud temaatiliselt viide peatükki. Esimene peatükk käsitleb parteid ja riigiorganeid, teine propagandistlikku ülesehitustööd, kolmas rahvuspoliitikat, neljas vägivallapoliitikat rahvusvähemuste vastu ja viies sotsiaalsete gruppide integreerimist. Uurimus toetub suures osas Ukraina ja Venemaa arhiivide materjalidele.

Ukraina ajaloo kohta nõukogude perioodil on ilmunud hulgaliselt käsitlusi lääne, vene ja ukraina ajaloolaste poolt. Võrreldes Teise maailmasõja eelse perioodiga on sõjajärgne aeg selgelt vähem ajaloolaste tähelepanu kōitnud. Siiski on ukrainlaste jaoks tundlikumad teemad, nagu repressioonid, vastupanuliikumine, kirikuelu sovetiseerimine ning rahvuspoliitika,

⁴ *Manufacturing Enemy Images? Russian Media Protrayal of Latvia*, ed. by Nils Muižnieks (Riga: Academic Press of the University of Latvia, 2008).